

УДК 34.037

УХАНОВА Н.С., старший науковий співробітник
НДІП НАПрН України.
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2366-5166>.

ПОЛІТИЧНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ МОЛОДІ ЯК ПЕРЕДУМОВА ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ

Анотація. У статті здійснено аналіз теоретико-правових засад та проблемних аспектів політичної соціалізації молоді. Наведено основні наукові підходи до особливостей та специфіки процесу політичної соціалізації молоді в сучасних умовах розвитку українського інформаційного суспільства. Визначено теоретичне підґрунтя для характеристики основних передумов та принципів політичної соціалізації молоді в Україні. Обґрунтовано авторське бачення особливостей здійснення процесів політичної соціалізації молоді. Приділено значну увагу критичному аналізу різних наукових поглядів щодо засобів та інструментів політичної соціалізації молоді, зокрема розглянуто роль Інтернету як сучасного засобу комунікації для активного та прискореного включення молоді у політичне життя. Проведено аналіз результатів соціологічного дослідження щодо інклюзії української молоді у політичні процеси. Зроблено висновки стосовно основних тенденцій та специфіки участі молоді у політичних процесах, що виражається через організацію різних громадських організацій та рухів.

Ключові слова: молодь, політика, політична соціалізація, передумови політичної активності, громадські організації, громадські рухи.

Summary. The article analyzes the theoretical and legal principles and problematic aspects of political socialization of youth. The main scientific approaches to the peculiarities and specifics of the process of political socialization of youth in modern conditions of development of Ukrainian information society are given. The theoretical basis for characterizing the basic preconditions and principles of political socialization of youth in Ukraine is determined. The author's vision of the features for the implementation of the processes of political socialization of youth is substantiated. Considerable attention is paid to the critical analysis of various scientific views on the means and tools of political socialization of youth, in particular, the role of the Internet as a modern means of communication for active and accelerated involvement of young people in political life. An analysis of the results of a sociological study on the inclusion of Ukrainian youth in political processes is carried out. Conclusions are made regarding the main trends and specifics of youth participation in political processes, which is expressed through the organization of various public organizations and movements.

Keywords: youth, politics, political socialization, preconditions of political activity, public organizations, social movements.

Аннотация. В статье осуществлен анализ теоретико-правовых основ и проблемных аспектов политической социализации молодежи. Приведены основные научные подходы к особенностям и специфике процесса политической социализации молодежи в современных условиях развития украинского информационного общества. Определены теоретические основы для характеристики основных предпосылок и принципов политической социализации молодежи в Украине. Обосновано авторское видение особенностей осуществления процессов политической социализации молодежи. Уделено значительное внимание критическому анализу различных научных взглядов относительно средств и инструментов политической социализации молодежи, в частности рассмотрена роль Интернета как современного средства коммуникаций для активного и ускоренного включения молодежи в политическую жизнь. Проведен анализ результатов социологического исследования по инклюзии украинской

молодежи в политические процессы. Сделаны выводы относительно основных тенденций и специфики участия молодежи в политических процессах, выражается через организацию различных общественных организаций и движений.

Ключевые слова: *молодежь, политика, политическая социализация, предпосылки политической активности, общественные организации, общественные движения.*

Постановка проблеми. Політична соціалізація молоді в процесі розвитку українського суспільства є важливою складовою реформування соціальної системи у напрямку забезпечення демократичних засад громадянського суспільства та формування інформаційної культури. Зважаючи на багатоаспектність та різновекторність досліджуваної проблематики нині досить актуальним є визначення передумов, принципів та особливостей включення української молоді до політичного життя країни. Це є дуже важливим з огляду на проблематику формування сучасних політичних еліт, які є базисом для майбутнього соціально-економічного розвитку держави та формування сучасного інформаційного суспільства.

Дослідженнями питань політичної соціалізації молоді займалися такі науковці як Акименко І.М. [1], Береза В.О. [2], Білецька Т. [3], Воронкова А.І. [4], Козьма В.В. [5], Ніколаєнко Н.О. [7], Цивін М.Н., Матвієнко О.В. [8] та ін. Праці наведених авторів містять обґрунтування теоретичних засад та практичної специфіки процесів участі української молоді у політичному житті. Проте, подальшого розвитку потребують питання, які стосуються основних передумов та принципів політичної соціалізації молоді на тлі сучасних політико-економічних перетворень в Україні.

Метою статті є визначення особливостей політичної соціалізації молоді в умовах формування сучасного інформаційного суспільства.

Виклад основного матеріалу. Політична соціалізація в сучасних умовах виступає доволі поширеним суспільним феноменом, що характеризується високою зацікавленістю з боку фахівців у сфері політичної психології, політології, соціології, тощо. Дослідження підходів різних авторів щодо вивчення цього питання дає можливість ідентифікувати політичну соціалізацію здебільшого з точки зору політико-правових процесів.

Ніколаєнко Н.О. та Годован Ю.В. відзначають, що дослідження феномену політичної соціалізації здійснюється у різних площинах науково-методичних підходів. Зокрема, вони звертають увагу на різні сфери дослідження політичної соціалізації молоді: соціально-політичний (характеризує фактори освітнього розвитку особистості), розвиток політичних здібностей особистості під впливом різних політичних інститутів, забезпечення національної автентичності у процесі реформування політичного устрою країни [7].

Цивін М.Н. та Матвієнко О.В. відзначають, що агентами соціалізації для молоді є засоби масової комунікації та міжособистісні контакти (сім'я, друзі, викладачі, стихійні контакти), які можуть вносити у соціалізацію особистості як спрямовані, так і стихійні імпульси. При цьому на думку авторів, провідну роль у процесі соціалізації молоді у сучасних умовах безперечно відіграють засоби масової комунікації, а у міжособистісних контактах (зокрема, стосовно студентської молоді) важливим чинником є трансляція з боку викладачів власних суспільно-політичних цінностей, установок, уподобань та міркувань, часто діаметрально протилежних залежно від політичних і наукових поглядів, позиції, ангажованості, національної та ідеологічної приналежності, вигоди, віку або інших чинників [8].

На наш погляд, засоби комунікацій хоча і є важливим інструментом системи політичного життя, однак значною мірою на процеси політичної соціалізації молоді

впливають також інші чинники: освіта, культура, система життєвих цінностей, правова система країни. У наведеному аспекті слушну думку наводить Воронкова А.І., яка стверджує, що політична соціалізація молоді є процесом, який базується на принципах системності, тобто зміни у будь-якій її складовій (від суб'єкта організації до одного із факторів впливу на процес її здійснення) викликають трансформацію в інших елементах, які становлять її цілісність [4]. Авторка апелює до певних постулатів, які, на її погляд, складають теоретичний базис сучасних концепцій політичної соціалізації. Основні ознаки політичної соціалізації молоді, виділені Воронковою А.І., наведено на Рис. 1 [4].

Як відзначає Воронкова А.І., процес політичної соціалізації молоді передбачає одночасне існування: цілеспрямованого впливу на індивіда з боку пануючої політико-ідеологічної системи (через різноманітні політичні інститути та процеси); стихійного (так званого “позасистемного”) впливу на індивіда з боку інших систем (через різні неполітичні структури та чинники); певного рівня впливу з боку самого індивіда на оточуючий його політичний світ (через різні види соціальної активності) з метою його опанування; взаємодія особистості з політичною системою здійснюється в контексті виникнення двох процесів, кожен із яких постійно доповнює інший: а) один із цих процесів – процес самовідтворення політичної системи завдяки механізму рекрутування, збереження та передачі своїх політичних цінностей, цілей і традицій новому члену суспільства; б) другий – процес перетворення особистості в громадянина через формування її політичної свідомості та політичної поведінки в контексті функціонування певних вимог існуючої політичної системи (її цінностей, норм, правил і зразків поведінки) [4].

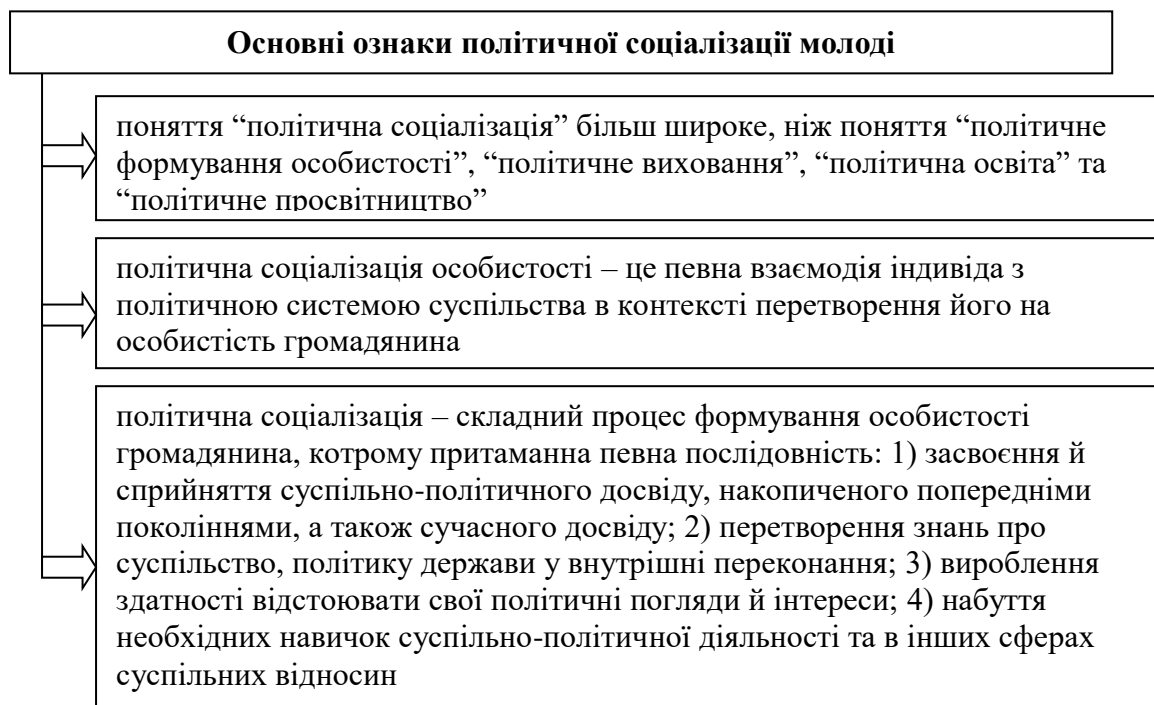

Рис. 1. Основні ознаки політичної соціалізації молоді [4].

Визначаючи сучасні аспекти соціалізації молоді у політичному житті, Акименко І.М. проводить аналіз політичного процесу та робить висновки про те, що українське сучасне суспільство пройшло шлях від монолітної політичної культури до плюралістичної, але ще не достатньо, тому як потрібно сформувати відчуття культурно-історичної єдності [1]. На думку автора, структурні елементи політичної культури, цінності, навички, орієнтації,

методи й прийоми політичної діяльності в Україні були оновлені через проведення реформ. Суспільство поступово звикло до політичного плюралізму, багатоманітності підходів до розв'язання нагальних проблем, відкритого висловлення свого ставлення до політичних і державних інститутів. Втім, стара тоталітарна політична культура, трансформуючись у нову систему цінностей, дає про себе знати у вигляді формального, відчуженого ставлення до офіційних норм, цінностей, традицій, поведінки. Типовими явищами є політична індиферентність громадян, соціальна апатія, рецидиви конфронтаційного мислення, ерозія моральних цінностей та ідеалів, дискредитація принципів демократії, деструктивна діяльність певних соціальних груп [1].

Доповнюючи вищесказане, Козьма В.В. звертає увагу на те, що відсутність конкурентної боротьби між механізмами політичної соціалізації створила сприятливі умови для того, щоб панівні позиції в боротьбі за “політичні умонастрої” українців зайняли різноманітні ЗМІ. На думку автора, для сучасної політичної науки осмислення феномену маніпулювання має важливе значення, оскільки дає змогу вести мову не просто про технології протидії маніпуляціям, а піднімати питання про державну політику інформаційної безпеки, а це, у свою чергу, дає можливість знову наголосити на важливості поширення базових політичних знань на ранніх етапах соціалізації індивіда [5].

Зважаючи на специфіку становлення сучасного українського суспільства, також варто зважати на такий важливий чинник політичної соціалізації молоді, як політична культура. Як відзначає Береза В.О., в результаті політичної соціалізації через формування політичної свідомості особистості, що включає політичні цінності, орієнтації, установки, норми, та засвоєння й наступного відтворення зразків політичної поведінки відбувається відтворення політичної культури [2].

На думку Білецької Т., особливу роль в процесах політичної соціалізації відіграють, як уже зазначалося нами вище, ЗМІ, а в останнє десятиріччя суттєву конкуренцію їм складає Інтернет [3]. Авторка вважає, що саме ці канали на сьогодні є ключовими в цих процесах, адже виступають головними джерелами інформації серед молоді, формують її політичні уподобання та пріоритети. Політичний вплив і маніпулювання з боку ЗМІ на громадян сьогодні, не піддаються сумніву і здійснюються як на індивідуальному, так і груповому, соціальному рівнях. При цьому Білецька Т. зауважує, що маніпулювання як засіб впливу на поведінку людей має низку переваг: воно здійснюється непомітно, не вимагає значної кількості матеріальних затрат для реалізації. Основними його прийомами є формування у масовій свідомості соціально-політичних міфів; підтасовування фактів, замовчування, дозування інформації, поширення неправдивих матеріалів [3].

Доповнюючи наведену вище думку, Ніколаєнко Н.О. та Годован Ю.В. головним недоліком “Інтернет-плюралізму” визначають анонімність і часто повну безвідповідальність. Інтернет відповідає основним вимогам інформаційного суспільства, але як тільки ми живемо в цифровому світі, ми не бачимо головного – неможливості бути політично активною в реальному житті, виражати це усно і не по відношенню до реального опонента, а не практично аргументувати невербальну комунікацію. ЗМІ часто є серед інноваційних інститутів політичної соціалізації. Незважаючи на те, що вони є формою комунікації як формою передачі інформації, засоби масової інформації розглядаються як засіб політичної соціалізації порівняно короткий час. ЗМІ є важливим інститутом політичної системи. Вони є установами, які були створені для публічної передачі різних інформаційних компонентів за допомогою спеціальних технологічних інструментів [7]. Під дією технологічних факторів в Україні формується конфліктний та кон'юнктурний типи політичної соціалізації. Безперечно, всі ці особливості політичної

соціалізації молоді є визначальними у відносно “спокійні” періоди суспільного розвитку. Утім, у періоди суспільно-політичних криз зростає політична активність молоді [8].

До основних компонентів процесу політичної соціалізації молоді в Україні часто відносять засоби масової інформації. Незважаючи на те, що вони як форма передачі інформації та забезпечення безперервних комунікацій у соціумі функціонують досить тривалий час, у якості інструменту політичної соціалізації ЗМІ почали розглядатися відносно недавно. Засоби масової інформації є важливим інститутом політичної системи. Вони передбачають собою установи, створені для публічної передачі різноманітних інформаційних компонентів за допомогою спеціального технологічного інструментарію [7].

Узагальнюючи наведені вище наукові погляди, було визначено ряд передумов, які впливають на специфіку процесів політичної соціалізації молоді в сучасному українському суспільстві (Рис. 2).

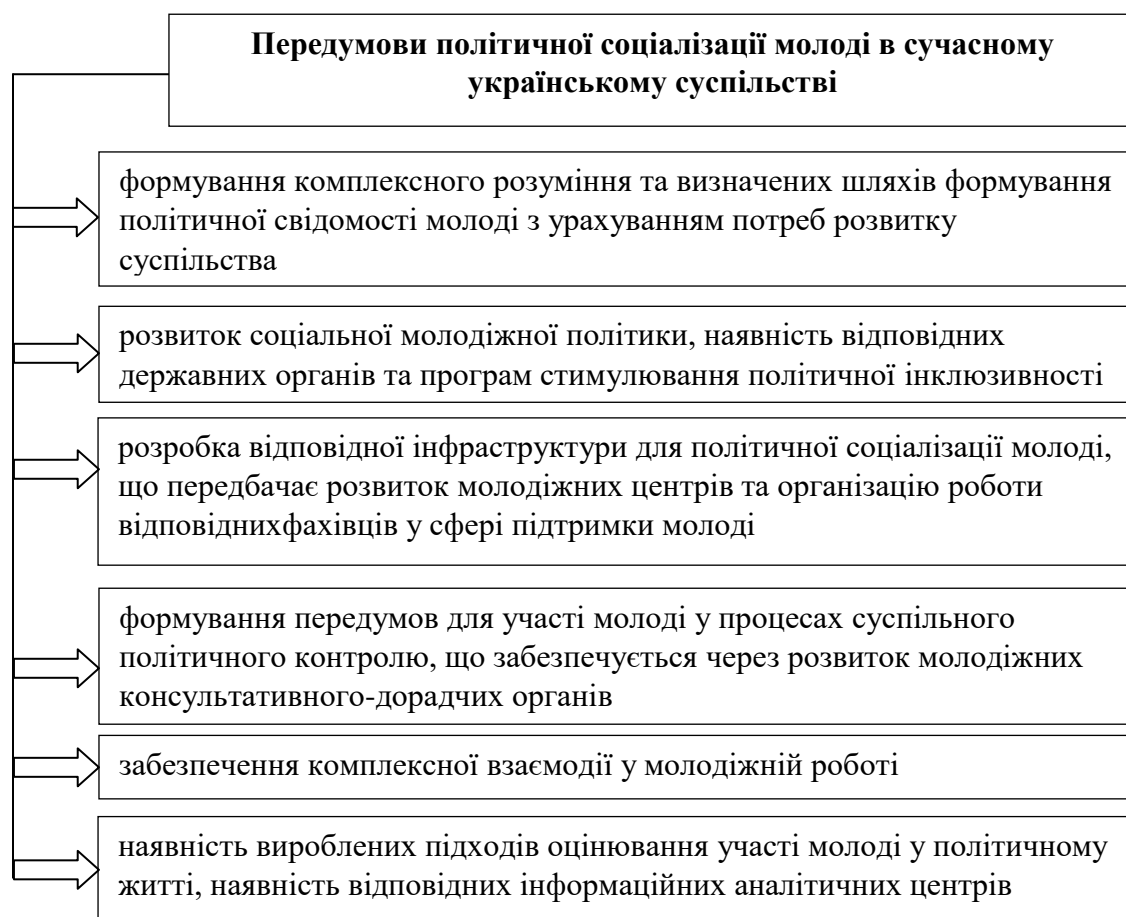

Рис. 2. Передумови політичної соціалізації молоді в сучасному українському суспільстві

Дослідження особливостей політичної соціалізації молоді в сучасному українському суспільстві передбачає наявність двох основних протиріч, які його супроводжують: з одного боку, існує нагальна суспільна потреба в політичному розвитку особистості, а з іншого – наявною є тенденція відчуження молодих людей від політичних інститутів та агентів соціалізації; з’явилися якісно нові соціально-політичні структури та відносини, що, з одного боку, створюють основу для вибору різних форм і напрямків соціальної активності молоді, а з іншого – у основній частині молодих людей

відсутній досвід засвоєння нових підходів та орієнтації в політичній діяльності, що зумовлений низьким рівнем політичної культури [1].

Основні принципи політичної соціалізації молоді в сучасному українському суспільстві узагальнено на Рис. 3. До них варто відносити обґрунтованість, відповідність та молодіжну активність. Державна молодіжна політика обов'язково має враховувати наведені принципи.

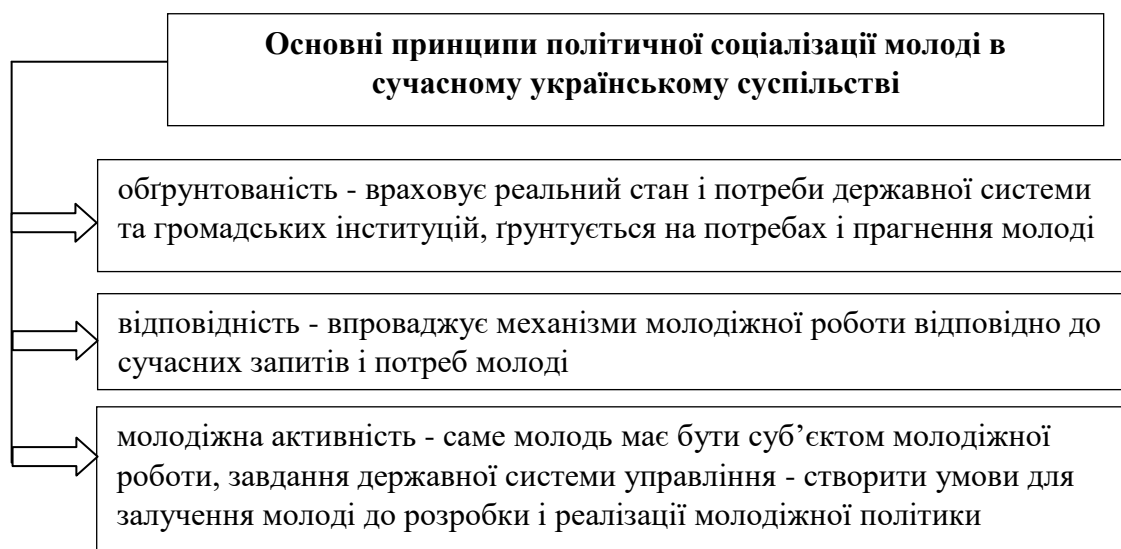

Рис. 3. Основні принципи системи молодіжної роботи [6].

Важливо також навести деякі дані проведених соціологічних досліджень, що характеризують тенденції та процеси політичної соціалізації молоді. За даними соціологічних досліджень, упродовж років незалежності України, починаючи з 1996 до 2017 року, їхнє членство є доволі низьким, на рівні 1 – 5 % [6] (див. Табл. 1).

Таблиця 1.

Частка молодих людей віком від 18 до 35 років, які заявляють, що вони є активними членами організацій громадянського суспільства, % (за даними соціологічного дослідження GFK-Ukraine [6]).

Види організацій	Роки проведення досліджень		
	2000	2006	2017
Усі організації громадянського суспільства	11,0	22,3	21,5
<i>у тому числі:</i>			
релігійні або церковні організації	2,1	5,8	4,6
спортивні організації або організації, пов'язані з проведенням дозвілля	3,1	8,8	8,3
організації, пов'язані з освітою, мистецтвом, музикою	2,3	4,7	8,3
профспілки	2,2	5,2	3,7
політичні партії	0,8	2,3	1,6
організації з охорони навколишнього середовища	0,6	0,9	1,4
професійні об'єднання	0,5	1,6	3,0
благодійні або гуманітарні організації	0,1	1,9	1,7

організації споживачів	-	0,6	1,0
групи самопомоги, взаємодопомоги	-	-	1,4
Інші організації	0,5	1,0	1,8

Варто наголосити, що на сьогодні однією з цілей реформування державної молодіжної політики в Україні є розбудова громадянського суспільства за активної участі молоді, підвищення рівня залучення молоді до громадського життя до середньоєвропейського рівня (25 %). Саме в складних соціально-економічних умовах необхідним є безумовне виконання головних принципів молодіжної політики, задекларованих у законодавстві та програмних документах, основний зміст яких полягає в ставленні до молоді передусім як до суб'єкта, а не лише до об'єкта цієї політики. Однак, з іншого боку, не можна забувати й про те, що молодь вимагає пильної уваги суспільства та довгострокових інвестицій, без яких її потенційні можливості ніколи не розкриються [6].

З числа опитаних представників української молоді 54 % брали участь щонайменше в одній з громадських ініціатив (значущої різниці між чоловіками і жінками не спостерігається). Ще 88 % з числа респондентів виокремили щонайменше одну з ініціатив, в яких вони участі не брали, але були б зацікавлені взяти (Рис. 4) [6].

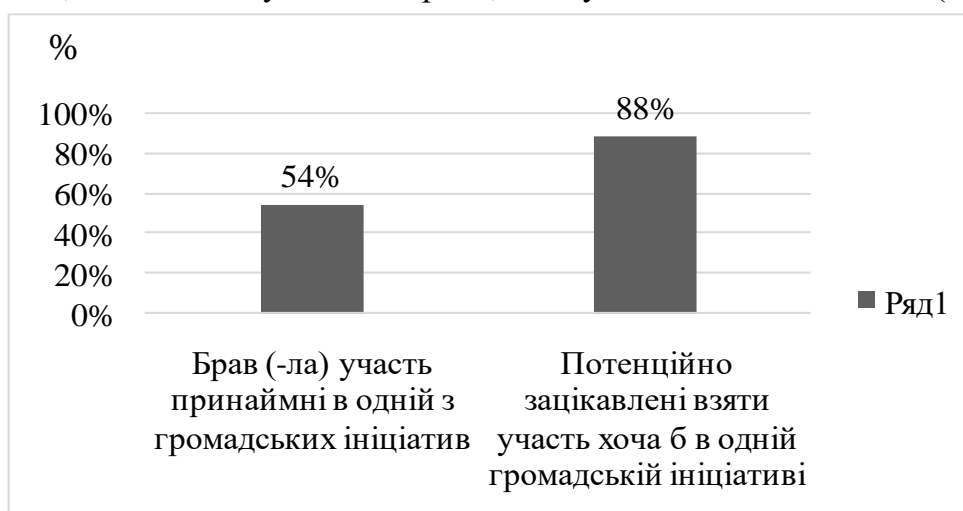

Рис. 4. Розподіл респондентів, які брали участь принаймні в одній з перелічених ініціатив або зацікавлені взяти участь принаймні в одній з наведених ініціатив (серед усіх респондентів) – за даними соціологічного дослідження GFK-Ukraine [6].

Найбільша кількість респондентів, які брали участь принаймні в одній з громадських ініціатив, живе у Черкаській (80 %), Київській (78 %) та Вінницькій (77 %) областях. Найменша кількість тих, хто брав участь принаймні у одній з громадських ініціатив, у Чернігівській області – 36 % [6].

62 % опитаних представників української молоді не брали участі в діяльності жодної організації громадянського суспільства впродовж останніх 12 місяців. 13 % брали участь у діяльності волонтерських ініціатив, 11 % – у діяльності благодійних або гуманітарних організацій, 10 % у діяльності спортивних організацій або організацій, які пов'язані з проведенням дозвілля (рис. 5) [6].

Понад третину опитаних – 35 % представників української молоді не знають про існування в Україні молодіжних громадських організацій та їх діяльність (Рис. 5).

Ще 34 % опитаних знають тільки про те, що такі організації існують. 21 % знають про діяльність молодіжних організацій із ЗМІ, але не відвідують відповідних заходів.

7 % представників української молоді іноді відвідують заходи молодіжних організацій і 2 % є членами таких організацій.

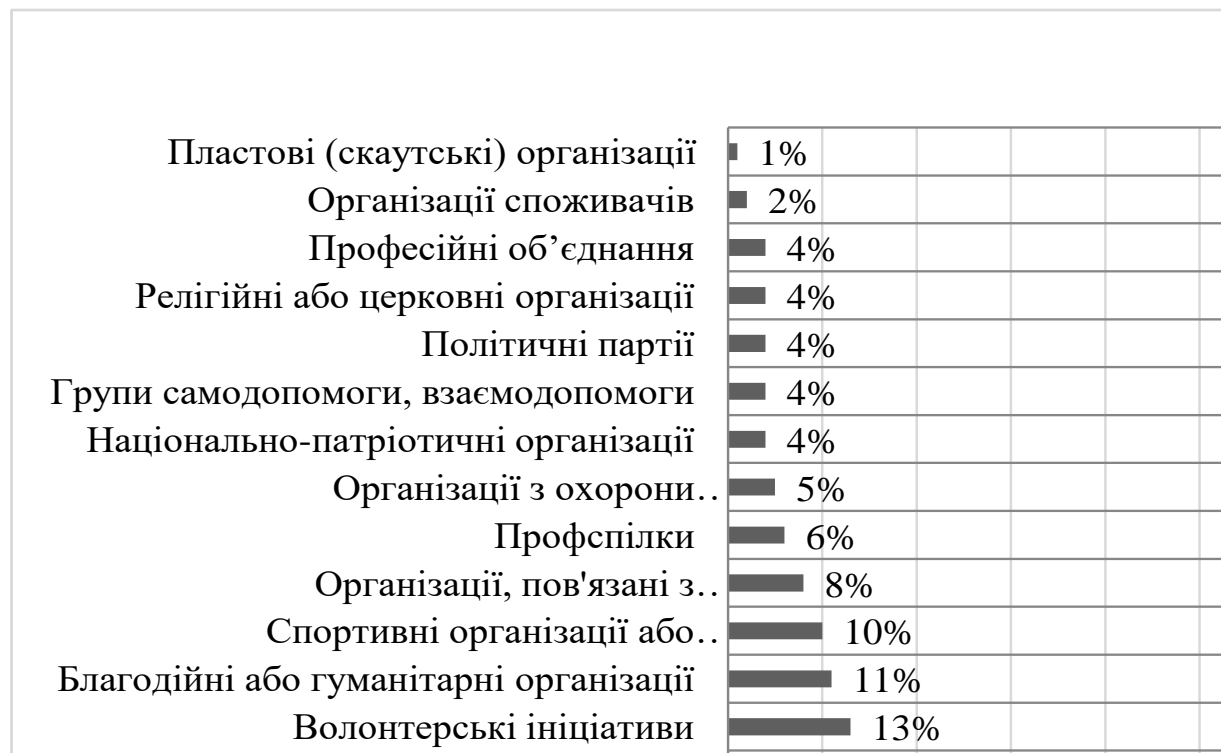

Рис. 5. Розподіл відповідей на запитання: “У діяльності яких організацій громадянського суспільства Ви брали участь за останні 12 місяців?” (серед усіх респондентів) – за даними соціологічного дослідження GFK-Ukraine [6].

Таким чином, молодіжна спільнота має змогу проводити комунікацію з іншими спільнотами, не будучи їх членами в реальному житті. Свобода зібрання стає нормою життя, важливим елементом соціуму і однією з найважливіших свобод. В даному випадку мережа виконує мобілізуючу функцію, яка сприяє об'єднанню громадян для вирішення тих чи інших проблем. Перебуваючи на етапі трансформації сучасне суспільство сьогодні процес формування політичної культури охоплює всі сфери суспільного життя, зумовлює необхідність відповідної політичної культури, від якої насамперед залежать і характер і напрями суспільного процесу.

Висновки.

1. Результати аналізу підходів та особливостей процесу політичної соціалізації молоді в Україні дозволяють виділити ряд передумов політичної соціалізації молоді в сучасному українському суспільстві, а саме: формування комплексного розуміння та визначених шляхів формування політичної свідомості молоді з урахуванням потреб розвитку інформаційного суспільства; розвиток соціальної молодіжної політики, наявність відповідних державних органів та програм стимулювання політичної інклюзивності молоді; розробка відповідної інфраструктури для політичної соціалізації молоді, що передбачає розвиток молодіжних центрів та організацію роботи відповідних фахівців у сфері підтримки молоді; формування передумов для участі молоді у процесах суспільного політичного контролю, що забезпечується через розвиток молодіжних консультативно-дорадчих органів, тощо.

2. До основних складових політичної соціалізації української молоді часто відносять засоби масової інформації. Незважаючи на те, що вони, як форма передачі інформації та забезпечення безперервних комунікацій у соціумі функціонують досить

тривалий час, у якості інструменту політичної соціалізації ЗМІ почали розглядатися відносно недавно. В інформаційному суспільстві засоби масової інформації є важливим інструментом для формування сучасної політичної системи.

3. В сучасному інформаційному суспільстві на процеси політичної соціалізації молоді, крім засобів комунікації, впливають також інші чинники: освіта, культура, система життєвих цінностей, правова система країни тощо.

Вважаємо, що результати цієї роботи можуть бути використані у подальших наукових розробках з окресленої проблематики, а також розглядатися як практичне підґрунтя для формування державної молодіжної політики в Україні.

Використана література

1. Акименко І.М. Політична соціалізація людини в сучасному середовищі. *Актуальні проблеми психології*. 2019. № 47. С. 9-18.
2. Береза В.О. Значення політичної культури суспільства у процесі політичної соціалізації індивіда. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2016. № 66. С. 36-44.
3. Білецька Т. Соціально-психологічні чинники політичної соціалізації сучасної української молоді. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія "Психологічні науки"*. 2019. № 3. С. 32-47.
4. Воронкова А.І. Мода і політична соціалізація у сучасному суспільстві: основні напрями взаємодії. *Сучасне суспільство*. 2019. № 1. С. 39-50.
5. Козьма В.В. Первинні механізми політичної соціалізації особистості. *Вісник НАДУ при Президентові України. Серія "Політичні науки"*. 2016. № 2. С. 75-79.
6. Молодь України – 2017 / Результати соціологічного дослідження. Тернопіль: ТОВ "Тернограф", 2017. 72 с.
7. Ніколаєнко Н.О. Інноваційні інститути політичної соціалізації молоді в Україні. *Вісник Донецького національного університету. Серія "Політичні науки"*. 2016. № 1. С. 111-115.
8. Цивін М. Н., Матвієнко О. В. Соціалізація молоді у періоди суспільно-політичних криз. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2015. № 1. С. 210-214.

~~~~~ * * * ~~~~~